

Статистика, учет и аудит, 3(86)2022. стр. 68 - 77
DOI: 10.51579/1563-2415.2022-3.08

MPFGTA 06.35.31
ӘОЖ 657.1: 658.5

КӘСПОРЫНДЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ БАСҚАРУ ЕСЕБІНІҢ ЗАМАНАУИ МАҢЫЗЫ, РӨЛІ ЖӘНЕ ОРНЫ

*А.К.Ержанов¹, К.Т.Тайгашинова²

^{1,2}Алматы гуманитарлы-экономикалық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: erzhanov_a@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада басқару есебінің түсінігі мен негізгі әдіснамалық ережелері, сондай-ақ оның шығындарды басқару жүйесіндегі және бюджеттеу жүйесіндегі рөлі мен орны қарастырылады. Қазіргі уақытта Батыс, отандық ғылыми және практикалық басылымдарда компаниялардың қаржы-шаруашылық қызметін басқару жүйесіндегі басқару есебінің мәні, орны мен рөлі туралы әртүрлі көзқарастар айтылады. Басқару есебі (management accounting) – бұл қаржылық және қаржылық емес ақпарат жүйелерін жоспарлауды, жобалауды, бағалауды және жұмыс істеуді үздіксіз жетілдіру, Менеджмент әрекеттерін бағыттаушы, мінез-құлықты ынталандыратын, ұйымның стратегиялық, тактикалық және операциялық мақсаттарына жету үшін қажетті мәдени құндылықтарды қолдайтын және жасайтын құндылық қосу процесі. Басқарушылық есеп туралы әртүрлі ғалымдардың көзқарастары да қарастырылады. Авторлар басқарушылық есептің анықтамасын кез-келген мақсатқа жетуге және осы негізде тиімді және жедел басқару шешімдерін қабылдауға бағытталған компаниядағы басқарушылық есептер түріндегі ақпараттық ағын жүйесі ретінде тұжырымдауды ұсынады.

Түйін сөздер: Басқару есебі, тәуекелдерді азайту, тиімді басқару, талдау, өндіріс шығындары, өнім, шығындар тәртібі.

Негізгі ережелер. Мақалада кәсіпорынды басқару жүйесіндегі басқару есебінің мәні, рөлі және орны қарастырылады. Отандық және шетелдік ғалымдар мен практиктердің әртүрлі көзқарастары талданады, олар жалпылама түрде басқару есебінің тұжырымдамасы мен негізгі әдіснамалық ережелерін, сондай-ақ оның шығындарды басқару жүйесіндегі және бюджеттеу жүйесіндегі рөлі мен орнын көрсете алады.

Cite this article as: A.K.Yerzhanov, K.T.Taygashinova. **The importance, role and place of management accounting in the enterprise management system.** *Statistics, accounting and audit.* 2022, 3(86), 68-77. DOI: <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2022-3.08>

*

Кіріспе. Қазіргі әлемдегі ірі корпорациялар акционерлер, тұтынушылар, пайдаланушылар, компания қызметкерлері және жалпы қоғам тарапынан компанияларды тиімді басқару бойынша өсіп келе жатқан сұраныстарға тап болуда. Бәсекелестік нарықтар мен прогрессивті технологиялардың пайда болуына байланысты қазіргі экономикалық жағдай аз тұрақты және болжамды болады. Осыған байланысты компания басшылығы сұранысты қанағаттандыру және тәуекелдерді азайту үшін жаңа тәсілдер мен әдістерді әзірлеуге мәжбүр. Мұнда Басқару есебі үлкен рөл атқарады, ол экономикалық әдебиеттерде ақпарат алу және менеджерлерге басқару және бақылау қызметінде көмектесетін іскерлік функция ретінде анықталады.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Қазіргі уақытта батыс, отандық ғылыми және практикалық басылымдарда компаниялардың қаржы-шаруашылық қызметін басқару жүйесіндегі басқару есебінің мәні, орны мен рөлі туралы әртүрлі көзқарастар айтылады.

Басқарушылық есеп пен қаржылық (бухгалтерлік) есептің анықтамасын салыстыра отырып, басқарушылық есеп саласы қаржылық есеп саласына қарағанда әлдеқайда кең деген қорытынды жасауға болады, ол тек қаржылық сипаттағы немесе ішінара бастапқы құжаттарға негізделген шаруашылық өмір фактілерін ақшалай өлшеуде тіркеуге, жіктеуге және жалпылауға ғана назар аударады, сонымен қатар түсіндіруге алынған нәтижелер.

Отандық және шетелдік ғалымдар мен практиктердің әртүрлі көзқарастарын талдай отырып, біздің ойымызша, басқару есебінің тұжырымдамасы мен негізгі әдіснамалық ережелерін, сондай-ақ оның шығындарды басқару жүйесіндегі және бюджеттеу жүйесіндегі рөлі мен орнын жалпылама түрде ұсынуға болады.

Нәтижелер және талқылау. Басқару есебінің негіздері АҚШ-та шамамен 1812 жылы тоқыма компанияларында менеджерлердің жаңа есеп ісшараларына әкелген өндірістік процестерді енгізуіне байланысты құрылды деп саналады. 1919 жылы бұл мамандар Ұлттық бухгалтерлер қауымдастығына (NACA) біріктірілді, 1929 жылы ұйым атауын Ұлттық бухгалтерлер қауымдастығына (NAA) өзгертті. 1972 жылы осы ұйым "Сертификатталған басқарушы бухгалтер" (CMA) сертификаттау бағдарламасын мақұлдады және SMA бағдарламасын басқарумен айналысатын ұйым - басқарушылық есеп институты (IMA) құрылды. 1996 жылдан бастап бұл институт сертификатталған басқарушы бухгалтерлер институты (ICMA) болып өзгертілді [1].

АҚШ басқарушы бухгалтерлер институтының кәсіби ұйымының анықтамасына сәйкес - басқарушылық есеп (management accounting) - бұл қаржылық және қаржылық емес ақпарат жүйелерін жоспарлауды, жобалауды, бағалауды және жұмыс істеуді үздіксіз жетілдірудің құндылық қосатын процесі, ол басқару әрекеттерін басқарады, мінез-құлықты ынталандырады, ұйымның стратегиялық, тактикалық және операциялық мақсаттарына жету үшін қажетті мәдени құндылықтарды қолдайды және жасайды [2].

Басқарушылық есеп туралы өз пікірлерін Ч.Т. Хорнгрен мен Дж. Фостер оны кез келген нысандарды басқару үшін қажетті ақпаратты анықтау, өлшеу, жинау, жүйелеу, талдау, ыдырату, түсіндіру және беру ретінде анықтайды [3].

Неміс компанияларын басқару теориясы мен практикасында Басқару есебі ұғымы жоқ. Бухгалтерлік есеп қаржылық (Finanzbuchhaltung) және өндірістік (Betriebsabrechnung) болып нақты бөлінеді, алайда компанияны басқару теориясы мен практикасындағы сапалы жаңа құбылыс ағылшын тілінен алынған "controlling" терминімен белгіленді.

Посткеңестік елдерде қабылданған басқару есебінің тұжырымдамасы мен мәнін көрсететін әртүрлі экономистердің пікірлерін ұсынамыз.

С. С. Сатубалдин "... басқарушылық есеп – бұл менеджерді ресурстарды пайдалануды оңтайландыру және компания мен оның бөлімшесінің қызметін бағалау бойынша ағымдағы және стратегиялық жоспарлау бойынша оңтайлы шешімдер қабылдау үшін ақпаратпен қамтамасыз ететін компанияның өндірістік шығындарын басқарудың ішкі жүйесі" - деп санайды [4].

В. К. Радостовец "Басқару есебі – бұл кез – келген нысанды басқаруға қажетті ақпаратты анықтау, өзгерту, жинау, жүйелеу, талдау, ыдырату, түсіндіру және беру" - деп атап өтті [5].

В. Л. Назарова өз зерттеулерінде "Басқару есебі – бұл шешім қабылдау процесінің басқару қызметін жоспарлау, бақылау және реттеу арқылы экономикалық субъектіні басқару" деп санайды [6].

А.Д.Шеремет, Н.П. Кондраков, С. М. Шапигузовтар "Басқару есебі - бұл бір ұйымның шеңберінде оның басқару аппаратын ұйымның қызметін жоспарлау, нақты басқару және бақылау үшін пайдаланылатын ақпаратпен қамтамасыз ететін бухгалтерлік есептің ішкі жүйесі және бұл процесс басқару аппаратына қажетті ақпаратты анықтау, өлшеу, жинау, талдау, дайындау, түсіндіру, беру және қабылдауды қамтиды"- деп тұжырымдайды [7]. М. А. Вахрушина да осындай ұстанымды ұстанады: "Басқарушылық есепті ұйымның бухгалтерлік есебінің дербес бағыты ретінде анықтауға болады, ол оның басқару аппаратын тұтастай алғанда ұйымды және оның құрылымдық бөлімшелерін жоспарлау, басқару, бақылау және бағалау үшін пайдаланылатын ақпаратпен қамтамасыз етеді" [8].

П. С. Безруких [9], С.А. Стуков [10] сияқты ғалымдар басқару есебін өндірістік есеп немесе бухгалтерлік есеп жүйесіндегі өндіріс шығындарын есепке алу және өнімнің өзіндік құнын есептеу ретінде сипаттайды.

"...Басқарушылық есеп - бұл шығындар мен кірістерді, өндіріс пен айналым шығындары мен шығындарын болжау, жоспарлау, нормалау және бюджеттеу, ұйымның даму мәселелерін басқару және шешу мақсатында оларды бақылау және талдау үшін ақпаратты дайындаудың интеграцияланған жүйесі" деген көзқарас В.Б. Ивашкевичке [11] және Т. П. Карповаға [12] тиесілі.

К. Т. Тайғашина болса басқарушылық есептің мәні "басқарушылық шешімдерді қабылдауда кәсіпкерлік қызметті талдау мен бақылауды басқарудың нарықтық тетігін жедел ақпараттық қамтамасыз етуді ұйымдастыру процестерінің жиынтығы" деп тұжырымдайды [13].

В. Л. Назарова: "басқару есебінің пәні - бұл екі топқа біріктіруге болатын өндірісті басқару циклі: өндірістік ресурстар мен экономикалық процестер және олардың нәтижелері" деп қорытындылайды [6].

Біздің ойымызша, Басқару есебі ұғымы саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың көзқарастарын оның алдында тұрған мақсаттар арқылы және басқару есебінің тұжырымдамасын және сәйкесінше анықтамасын қалыптастыратын оны анықтайтын функциялар арқылы қарастыру керек. Алайда, іс жүзінде көшбасшы кейде "ақпаратты жинауды, жүйелеуді, түсіндіруді" күтпестен өз шешімдерін қабылдайды, тек ақпараттық базаға сүйенеді. Сондықтан авторлар басқарушылық есептің анықтамасын кез-келген мақсатқа жетуге және осы негізде тиімді және жедел басқару шешімдерін қабылдауға бағытталған компаниядағы басқарушылық есептер түріндегі ақпараттық ағын жүйесі ретінде тұжырымдауды ұсынады.

Басқарушылық есеп тұжырымдамасына қатысты ғалымдар мен экономистердің ғылыми ұстанымдарын әрі қарай қарастыруға болады, өйткені басқарушылық есепті тео-

риялық тұрғыдан түсіну үлкен маңызға ие. Оның практикалық қолданылуы, оны өндіріске, компанияның әртүрлі қызмет түрлеріне енгізу маңызды емес.

Сондықтан нарықтық қатынастарды дамыта отырып, компанияларды басқару сапасын арттыру және басқарушылық есептің қалыптасуына жәрдемдесу мақсатында Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі жанынан қаржылық және басқарушылық есеп мәселелері бойынша сараптамалық-консультативтік кеңес құру керек еді, оның негізгі міндеттері:

- Басқарушылық есепті ұйымдастыру және жүргізу бойынша шаруашылық жүргізуші субъектілердің негізгі проблемаларын зерттеуді ұйымдастыру және жүргізу;
- Ұйымдардағы басқарушылық есеп жүйесінің жай күйі мен дамуын талдау;
- Басқарушылық есеп жүйесін дамыту бағдарламасын әзірлеу және басқарушылық есептілікті жасау;
- Іс-шара ұйымдарға басқару есебін жүргізу әдіснамасы мәселелері бойынша жедел жәрдем көрсету.

Басқару есебі жүйелері өте алуан түрлі. Экономикалық әдебиеттерде басқарушылық есеп жүйесін құрудың әртүрлі тәсілдері, яғни маргиналды (маржалық), функционалды, бихевиористикалық, калькуляциялық. Маржалық тәсіл әлемде ең танымал болып табылады, ол шығындарды ауыспалы және тұрақты болып бөлуге, сондай-ақ компанияның өткен қызметі туралы ақпаратты (тарихи ақпараттың бір түрі) зерттеуге және алдағы жобаларды болжауға (болжамды ақпарат) негізделген. Қазақстанда калькуляциялық тәсіл басым, ал нарықтық қатынастарға көшумен маржалық тәсіл белсенді енгізілуде.

Айта кету керек, басқарушылық есеп ақпаратты, бухгалтерлік есепті, маркетингті, талдауды, статистиканы және басқа да бірқатар бухгалтерлік-талдамалық қызмет түрлерін қолдана отырып, қаржылық ақпараттың дәстүрлі бухгалтерлік есебінен асып түседі және компанияның қызметін бақылау мен жоспарлаудың басқарушылық тәсілін қарастырады. Соңғы жылдары басқарушылық есеп ақпараты нарықтық конъюнктура көрсеткіштері, тұтынушының қанағаттануы, ішкі тиімділік және жұмысшылардың уәждемесі сияқты ақпаратпен бірге кеңінен қолданыла бастады. Алайда, жөндеу зауыттарында басқарушылық есепті одан әрі дамытудың негізгі проблемаларының ішінде қазіргі заманғы бюджеттеу жүйесін құру, өндіріс шығындарын қалыптастыру және өнімнің өзіндік құнын бақылау, өндіріс шығындарын әр түрлі белгілер бойынша жіктеу, өнімнің өзіндік құнына қатысты өндіріс шығындарын есепке алу мен есептеудің заманауи әдістерін қолдану, өнімнің өзіндік құнын есептеу әдістері (жұмыс, қызмет көрсету бойынша).

Бухгалтерлік есептің басқа түрлерінен айырмашылығы басқару есебі жүйесі келесі маңызды міндеттерге сәйкес келуі керек, мысалы:

- Компания қызметі шеңберінде қойылған мақсатқа жету және нақтылау;
- Бекітілген нормативтерге, нормалар мен сметаларға сәйкес шаруашылық операциялардың орындылығын сақтауды, материалдық, еңбек және қаржы ресурстарын ұтымды пайдалануды бақылау;
- Шығындарды есепке алу мен есептеуді ұйымдастыру;
- Компанияның теріс нәтижелерінің алдын алу, компанияның қаржылық тұрақтылығы мен іскерлік белсенділігін қамтамасыз ету үшін ішкі экономикалық резервтерді анықтау;
- Қойылған міндеттерді шешудің әртүрлі нұсқаларын зерттеу және компанияны дамытудың ең оңтайлы, тиімді жолдарын таңдау;
- Тиімді бюджеттеуді ұйымдастыру;

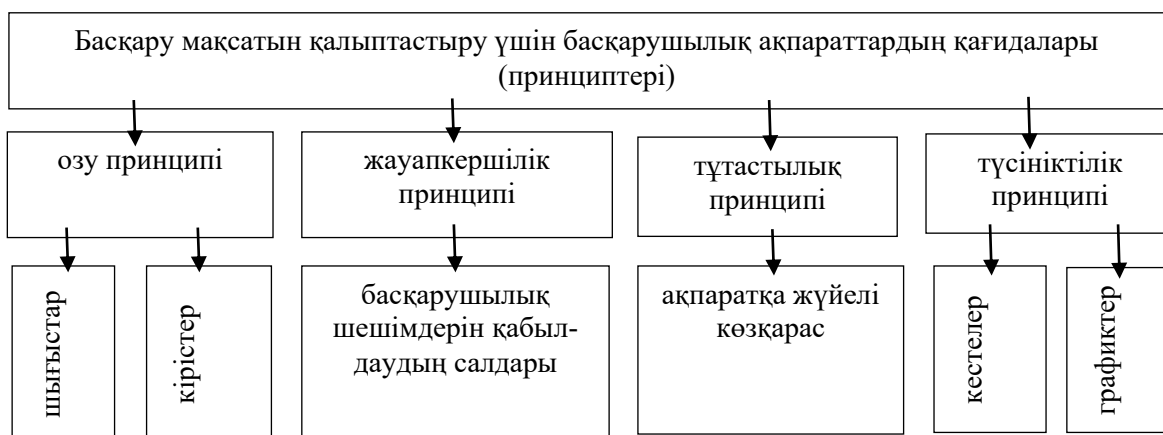

○ Ауытқуларды талдау мақсатында алынған нәтижелерді түсіндіру.

Басқарушылық есептің маңызды сәті оның практикалық міндеттерін анықтау және оларды болашақта іске асыру болып табылады:

- Компания қызметіндегі ең қауіпті жерлер мен аймақтарды анықтау;
- Компанияның баға саясатын қалыптастыру;
- Ассортимент саясатын қалыптастыру және өнімнің шығынды түрлерін анықтау;
- Күрделі салымдардың ұтымдылығын және қосымша шығындардың тиімділігін бағалау.

Басқару есебі тиімді басқару шешімдерін қабылдау, компанияның қызметін жақсарту және бақылау үшін негізгі ақпарат көзі болып табылады. Басқарушылық есептің тиімді жүйелері қаржылық нәтижеге жету үшін қажетті қызмет түрлері туралы уақтылы және дәл ақпарат бере отырып, қазіргі заманғы компаниялар үшін белгілі бір құндылық жасай алады. Басқару мақсаттары үшін қалыптасқан басқару ақпараты өз кезегінде келесі принциптерге негізделген (сурет.1):

1-сурет - Басқарушылық ақпаратты қалыптастырудың негізгі принциптері
Ескерту - суретті авторлар зерттелген әдебиеттер негізінде жасаған

Басқарушылық есепке алу жүйесін қалыптастыру компанияның ішкі дел болып табылады, оның басқару аппараты есепке алудың осы түрін қолдану қажеттілігі мен шеңбері туралы мәселелерді шешуге құқылы. Басқару есебі жүйесі жеткілікті үлкен ақпаратпен, оның алдына қойылған мақсаттар мен міндеттермен, мақсаттарға жету критерийлері мен құралдарымен, элементтердің құрамымен және олардың өзара әрекеттесуімен сипатталады.

Компания қызметіндегі басқару есебінің рөлін қарастыра отырып, бизнес ауқымының өсуі, технологиялардың өзгеруі, ағымдағы және перспективалы ішкі басқарудың кешенді әдісі тиімді басқару жүйесіне және өндірістің ұтымды құрылымына ықпал ететін бухгалтерлік есептің осы түрін кеңінен тануға әкелгенін атап өткен жөн. Басқарушылық әсерлер басқарудың негізгі функциялары арқылы жүзеге асырылатындықтан, олар өзара байланысты және өзара әрекеттеседі, басқарудың жабық циклын құрайды, содан кейін басқарушылық есепке алу орны басқарудың барлық функцияларында басқарушылық шешімдерді дайындау және қабылдау сатысында көрінеді, басқарушылық есеп маманының біліктілігі мен лауазымдық міндеттеріне жоғары талаптар қояды.

Қазақстан Республикасының темір жол көлігін қайта құрылымдау бағдарламасына және "ҚТЖ ҰК" АҚ-ның тармақталған корпоративтік құрылымын құруға сәйкес оқшауланған бөлімшелерді басқару үшін тұтас алғанда акционерлік қоғамды, сондай-ақ реформалау процесінде еншілес компанияларға айналған оның оқшауланған бөлімшелерін басқару үшін қажетті шынайы ақпаратты уақтылы қалыптастыруды қамтамасыз ететін кешенді есепке алу жүйесі қажет. Мұндай ақпарат нақты өндірістік мақсаттарға қол жеткізуге жауапты және басқарудың барлық деңгейлерінде, атап айтқанда "ҚТЖ ҰК" АҚ жүйесінде аса маңызды орын алатын темір жол көлігін жөндеу зауыттарында ағымдағы және стратегиялық жоспарлауды жүзеге асыратын менеджерлерді қажетті ақпаратпен жедел қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін Басқару есебі шеңберінде қалыптастырылуы мүмкін және болашақта локомотивтерге сервистік қызмет көрсету зауыттарының кең желісіне айналады.

Теміржол көлігін реформалау кезеңінде соңғы жылдары локомотив паркін толықтырудың төмен қарқынын ескере отырып, жөндеуге ерекше назар аудару қажет. Локомотивтердің нақты техникалық жағдайын бағалау олардың физикалық тозуының жоғары дәрежесін көрсетеді, оның деңгейі 60% - дан асады.

Қазіргі уақытта реформалау нәтижесінде вагон және локомотив шаруашылығын пайдалану және жөндеу жұмыстарына құрылымдық бөлу іс жүзінде аяқталды, өйткені локомотивтерді жөндеудің бірыңғай ұйымдастырушылық құрылымын құру жаңа техникалық-экономикалық модель құруға және тиімді басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік береді, оларға мыналар жатады:

- Экономикалық орындылығын негізге ала отырып жөндеу зауыттарының жөндеу қуаттарының жүктемесін қайта қарау;
- Локомотивтерді жөндеу саласындағы бәсекелестікті дамыту;
- Локомотивтерді жөндеу көлеміне қажеттілікті анықтау, баға белгілеу және т. б. бойынша маркетингтік зерттеулер жүргізу.;
- Локомотивтерді жөндеуге арналған сервистік орталықтар құру, бұл бір жағынан үшінші тарап компанияларынан қосымша кіріс алуға, ал екінші жағынан жанама шығындарды қайта бөлу арқылы локомотивтерді жөндеуге кететін шығындарды азайтуға мүмкіндік береді.

Реформалау процесінде басында "ҚТЖ ҰК" АҚ локомотив жөндеу филиалдарына, содан кейін еншілес компанияларына, ал соңында локомотивтерді жөндеу бойынша "Қамқор" Жөндеу корпорациясына айналдырылған жөндеу зауыттары. Корпорацияның локомотивтерді жөндеу жөніндегі негізгі міндеті - технологиялық процестер мен белгіленген нормативтерді сақтай отырып, тұрақты жұмысты қамтамасыз ету, локомотивтерді жөндеудің жоспарлы түрлерін ұйымдастыру және жүзеге асыру.

Демек, реформалау процесінде Басқару есебін енгізу маңызды рөл атқарады, өйткені жоғарыда келтірілген материалда көрсетілген басқару функциялары мен процестері жөндеу зауыттарын басқарудың ұйымдастырушылық құрылымдарында іс жүзінде нақты көрініс табады. Басқарудың ұйымдық құрылымына сәйкес басқару есебінің ұйымдастырушылық мәселелері анықталады, зауыттардың есеп саясатында көрсетіледі.

Сонымен қатар, жөндеу зауыттарындағы басқару есебінің ішкі жүйесі компанияның мақсаттары мен оны басқару мүмкіндіктеріне негізделуі керек, өйткені Басқару есебі бизнесте сәттілікке жету құралы ретінде қызмет етеді, сондықтан оны ұйымда-

стырудың тиімділігі мен қолданылатын әдістерді олардың зауыт қызметінің сәттілігіне әсері негізінде бағалау керек.

Басқару есебінің әдістемесі мен ұйымдастырылуына теміржол көлігін жөндеу зауыттары қызметінің технологиялық және ұйымдастырушылық ерекшеліктері әсер етеді. Осыған байланысты есепке алу локомотивтерді жөндеу жұмыстарын жүргізу ерекшеліктерін көрсетуге бағытталуы тиіс, бұл зауытты басқаруды сапалы ақпараттық қамтамасыз етуді қамтамасыз етеді.

Басқарушылық есепке алу жүйесіне әсер ететін теміржол көлігі зауыттарын жөндеудің нақты өндірістік-технологиялық ерекшеліктері бірқатар жағдайларға байланысты:

- Теміржол көлігі жүйесінің басқару құрылымының күрделілігі;
- Ұлттық компания үшін локомотивтерді жөндеуді жүзеге асыратын жөндеу зауыттарының аумақтық бытыраңқылығымен жөндеу;
- Темір жолдардың үлкен сызықтық ұзындығы;
- Өндірістік циклдің ұзақтығы;
- Жоғары қор сыйымдылығы, шығындар сыйымдылығы, қайта өңдеу құрылымының күрделілігі.

Қорытынды. Бюджеттеудің, шығындарды есепке алудың және оларды қалыптастырудың қолданыстағы тәжірибесі, басқару үшін ақпараттық база теміржол көлігін жөндеу зауыттарының осы ерекшеліктерін толық көрсетпейді. Теміржол көлігін жөндеу зауыттарының қызметіне тән белгілерді зерттеу басқарушылық есепті жетілдіруге және басқарудың заманауи талаптарына сәйкес бюджеттеудің, шығындарды есепке алудың және есептеудің прогрессивті жүйелерін қолдануға мүмкіндік береді.

Осылайша, компаниялардың экономикалық оқшаулануы мен тәуелсіздігі байланыстардың күрделенуіне, демек, басқарушылық есептің дамуына әкелетін компанияны басқарудың маңыздылығының артуына әкеледі. Басқару есебінің маңызды құрамдас бөлігі әртүрлі жүйелердегі шығындардың мінез-құлқын зерттеу, оларды есепке алу және есептеу, сондай-ақ оларды компаниялардың салалық ерекшеліктеріне бейімдеу, бұл жағдайда жөндеу зауыттарының шығындарын тиімді басқару болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Сайт: <http://cma.org.ru/cma/21164>
- 2 Сайт Института управленческих бухгалтеров США: <http://www/imanet/org/ima/index/asp>.
- 3 Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учет: управленческий аспект: Пер.с англ./Под ред. Я.В. Соколова. М.: Финансы и статистика, 2000.-416с.
- 4 Сатубалдин С.С. Учетные системы транзитной экономики. Том 2. Избранные научные труды – Алматы. «Gauhar» - 2003.-320 с.
- 5 Радостовец В.К. Финансовый и управленческий учет на предприятии.- Алматы: НАК «Центраудит», 1997. – 576 с.
- 6 Назарова В.Л. Управленческий учет: Учебник, - Алматы: ТОО «Фортуна Полиграф», 2021. – 414 с.
- 7 Шеремет А.Д., Кондраков Н.П., Шапигузов С.М. Управленческий учет.-М.: ИД ФБК - Пресс, 1999. - 512 с.

- 8 Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет.- М: Финстатин-форм, 2000.- 566с.
- 9 Безруких П.С. Состав и учет издержек производства и обращения. -М.: ФБК «Контакт», 1996. - 189 с.
- 10 Стуков С.А. А все-таки «производственный», а не «управленческий» учет? // Бухгалтерский учет.-1997.-№21-С.64-66.
- 11 Ивашкевич В.Б. Бухгалтерский управленческий учет. М.: Юристъ, 2003.
- 12 Карпова Т.П. Управленческий учет:Учебник.-М.:ЮНИТИ, 2002. - 350 с.
- 13 Тайгашинова К.Т. Управленческий учет логистических издержек. Часть 1: Учебное пособие. - Алматы: Экономика,2006 – 208 с.

References:

- 1 Сайт: <http://cma.org.ru/cma/21164>
- 2 Сайт Института управленческих бухгалтеров США: <http://www/imanet/org/ima/index/asp>.
- 3 Khorngren Ch.T., Foster Dzh. Bukhgalterskii uchet: upravlencheskii aspekt: Per.s angl./Pod red. Ia.V. Sokolova. M.: Finansy i statistika, 2000.-416s.
- 4 Satubaldin S.S. Uchetnye sistemy tranzitnoi ekonomiki. Tom 2. Izbrannye nauchnye trudy – Almaty. «Gauhar» - 2003.-320 s.
- 5 Radostovets V.K. Finansovyi i upravlencheskii uchet na predpriatii.- Almaty: NAK «Tsentraudit», 1997. – 576 s.
- 6 Nazarova V.L. Upravlencheskii uchet: Uchebnik, - Almaty: TOO «Fortuna Poligraf», 2021. – 414 s.
- 7 Sheremet A.D., Kondrakov N.P., Shapiguzov S.M. Upravlencheskii uchet.-М.: ID FBK - Press, 1999. - 512 s.
- 8 Vakhrushina M.A. Bukhgalterskii upravlencheskii uchet.- М: Finstatin-form, 2000.- 566s.
- 9 Bezrukikh P.S. Sostav i uchet izderzhok proizvodstva i obrashcheniia. -М.: FBK «Kontakt», 1996. - 189 s.
- 10 Stukov S.A. A vse-taki «proizvodstvennyi», a ne «upravlencheskii» uchet? // Bukhgal-terskii uchet.-1997.-№21-S.64-66.
- 11 Ivashkevich V.B. Bukhgalterskii upravlencheskii uchet. М.: Iuristie, 2003.
- 12 Karpova T.P. Upravlencheskii uchet:Uchebnik.-М.:IuNITI, 2002. - 350 s.
- 13 Taigashinova K.T. Upravlencheskii uchet logisticheskikh izderzhok. Chast 1: Uchebnoe posobie. - Almaty: Ekonomika,2006 – 208 s.

ЗНАЧЕНИЕ, РОЛЬ И МЕСТО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

*А.К.Ержанов, К.Т.Тайгашинова

Алматинский гуманитарно-экономический университет, Алматы, Казахстан
e-mail: erzhanov_a@mail.ru

Резюме. В статье рассмотрены понятие и основные методологические положения управленческого учета, а также его роль и место в системе управления затратами и в системе бюджетирования. В настоящее время в западных, отечественных научных и практических публикациях высказываются разнообразные точки зрения на сущность, место и роль управленческого учета в системе управления финансово-хозяйственной деятельностью компаний. Управленческий учет (*management accounting*) – это, добавляющий ценность процесс непрерывного совершенствования планирования, проектирования, оценки и функционирования систем финансовой и нефинансовой информации, который направляет действия менеджмента, мотивирует поведение, поддерживает и создает культурные ценности, необходимые для достижения стратегических, тактических и оперативных целей организации. Также рассмотрены точки зрения различных ученых об управленческом учете. Авторы предлагают достичь любых целей и сформулировать в качестве системы информационного потока в форме отчетов управления, направленных на достижение какой-либо цели и принятия эффективных и оперативных решений на этой основе.

Ключевые слова: управленческий учет, минимизации рисков, эффективное управление, анализ, издержки производства, продукция, поведение затрат.

THE IMPORTANCE, ROLE AND PLACE OF MANAGEMENT ACCOUNTING IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

**A.K.Yerzhanov, K.T.Taygashinova*

^{1,2}*Almaty Humanities-Economics University, Almaty, Kazakhstan*

e-mail: erzhanov_a@mail.ru

Summary. The article discusses the concept and basic methodological provisions of management accounting, as well as its role and place in the cost management system and in the budgeting system. Currently, Western, domestic scientific and practical publications express various points of view on the essence, place and role of management accounting in the management system of financial and economic activities of companies. Management accounting is a value-adding process of continuous improvement of planning, design, evaluation and functioning of financial and non-financial information systems that guides management actions, motivates behavior, supports and creates cultural values necessary to achieve strategic, tactical and operational goals of the organization. The points of view of various scientists on management accounting are also considered. The authors propose to achieve any goals and formulate as a system of information flow in the form of management reports aimed at achieving any goal and making effective and operational decisions on this basis.

Keywords: management accounting, risk minimization, effective management, analysis, production costs, products, cost behavior.

Авторлар туралы ақпарат:

Ержанов Абдулла Калиевич - экономикалық ғылымдарының докторы, профессор, Алматы экономикалық гуманитарлық университеті, Жандосов көш., 59, 050035, Алматы, Қазақстан, e-mail: erzhanov_a@mail.ru

Тайгашинова Кусникамал Тортубаевна - экономикалық ғылымдарының докторы, профессор, Алматы экономикалық гуманитарлық университеті, Жандосов көш., 59, 050035, Алматы, Қазақстан

Сведения об авторах:

Ержанов Абдулла Калиевич – доктор экономических наук, профессор, Алматинский гуманитарно-экономический университет, Алматы, Казахстан, e-mail: erzhanov_a@mail.ru

Тайгашинова Кусникамал Тортубаевна – доктор экономических наук, профессор, Алматинский гуманитарно-экономический университет, Алматы, Казахстан

Information about authors:

Yerzhanov Abdulla Kaliyevich - Doctor of Economics, Professor, Almaty University of Humanities and Economics, Almaty, Kazakhstan, e-mail: erzhanov_a@mail.ru

Taigashinova Kusnikamal Tortubaevna - Doctor of Economics, Professor, Almaty University of Humanities and Economics, Almaty, Kazakhstan